

A VILÁG TERMÉSZETVÉDELMENEK TÖRTÉNETE 1966 ÉS 1970 KÖZÖTT (VÉDETT TERÜLETEK ALAPÍTÁSA)

CENTERI Csaba¹, GYULAI Ferenc²

¹SzIE-Gödöllő, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Természetvédelmi és Tájökológiai Tanszék
2103 Gödöllő, Páter K. u. 1., e-mail: Centeri.Csaba@kti.szie.hu

²SzIE-Gödöllő, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Földhasználati és Tájgazdálkodási Tanszék
2103 Gödöllő, Páter K. u. 1., e-mail: Gyulai.Ferenc@kti.szie.hu

Kulcsszavak: természetvédelem, történet, világ, védett területek, 1966–1970.

Összefoglalás: A védett területek alapításának történetét az 1966 és 1970 között eltelt öt év áttekintésével folytatjuk. A cikkben közölt minden adat az IUCN kategóriarendszerébe sorolt védett területekre vonatkozik. Az IUCN adatbázisa szerint a jelenleg vizsgált időszakban a legtöbb területet a Német Szövetségi Köztársaság alapította, melyek közel a fele tájvédelmi terület, a másik fele pedig természeti rezervátum volt. A területek többsége a IV-es (biotóp/védett fajok területe kezeléssel) IUCN kategóriákba tartozik, de 154 különböző nemzeti kategóriával is találkozhatunk a kijelölt területek között. A területnagyságok közül a legkisebb kategória a domináns, 46 % ide tartozik. Magyarországról mindössze 2 védett természeti terület került fel az IUCN listájára, mindkettő a természetvédelmi terület kategóriába tartozik. Megállapíthatjuk, hogy az előző öt évhez képest 1966 és 1970 között ismét növekedett az alapított védett területek száma: 1864-ről 2353-ra. Ebben az időszakban a természetvédelem történelmi eseményei közül kiemelkedik a tanzániai Gombe vagy a jordániai Petra Nemzeti Parkok alapítása, illetve az első ausztrál nemzeti park, a The National Park Royal Nemzeti Park-ká történő átkeresztelése.

Előzmények

A védett természeti területek alapításának 1965-ig tartó kijelöléséről már részletesen beszámoltunk (CENTERI és GYULAI 2006, CENTERI et al. 2007, PENKSZA et al. 2007, CENTERI et al. 2008a, 2008b; CENTERI és POTTYONDY, 2009; CENTERI, 2010; CENTERI et al., 2010). Jelenleg az 1966-al kezdődő és 1970-el záródó időszakot vizsgáljuk.

Anyag és módszer

Az adatok ismertetésénél az IUCN legfrissebb adatait vesszük alapul, amelyet a legutóbbi, durbani konferencia alkalmával hoztak nyilvánosságra (HTTP1). Az adatok a 2003-ban megjelent adatbázisban szerepelnek, melyek eddig a WDPA (World Database on Protected Areas) honlapján (HTTP2) voltak elérhetők, jelenleg a Protected Planet honlapon találhatóak (HTTP3). Ezen belül az IUCN kategóriába besorolt területekkel foglalkozunk (IUCN 1994). A védett területek gyakran nem egybefüggők, hanem több kisebb részből állnak. Az adatbázisnak azon állományát elemeztük, amely a területeket egy ponttal vagy egy folttal jelöli, és nem a több részből álló területegységeket jeleníti meg. Az utóbbiak jóval nagyobb számúak, de ezekből több részterület tartozik egy-egy védett területhez. Jelen cikksorozatunkban nem áll szándékunkban a részterületeket elemezni.

Eredmények

A jelenleg vizsgált időszakban (1966 és 1970 között) 2353 védett területet alapítottak (1. táblázat). Az alapított területek kiterjedése szempontjából az Ib és a III kategóriák meglehetősen alacsony; egyaránt 0,82 %-nyi részesedéssel szerepelnek, míg kimagaslóan magas a II-es és IV-es kategóriák aránya (32,19 és 39,77%). A nemzeti parkok ismét előkelő helyet foglalnak el az alapított területek között.

1. táblázat Az 1966 és 1970 között alapított védett területek IUCN kategóriáinként
Table 1. The number of protected areas by IUCN categories founded between 1966 and 1970

<i>IUCN kategória</i>	<i>Alapított területek száma (db)</i>	<i>A kategóriák eloszlása (%)</i>	<i>Terület (ha)</i>	<i>Terület (%)</i>
Ia vad terület	262	11,13	4446826,56	6,26
Ib szigorú természeti rezervátum	81	3,44	579888,00	0,82
II nemzeti park	244	10,37	22876082,68	32,19
III nemzeti emlékmű	378	16,06	581521,43	0,82
IV biotóp/védett fajok területe kezeléssel	733	31,15	28266799,66	39,77
V védett táj	559	23,76	5600432,37	7,88
VI védett erőforrás területkezeléssel	96	4,08	8722421,10	12,27
Összesen:	2353	100,00	71073971,80	100,00

A 2. táblázat tartalmazza azt a 154 nemzeti kategóriát, amelyekkel a vizsgált öt évben találkozhatunk az alapított területek között.

2. táblázat Az 1966 és 1970 között alapított védett területek nemzeti kategóriái és az alapított kategóriák száma

Table 2 The number of protected land categories by national types founded between 1966 and 1970

<i>Védett terület besorolása</i>	<i>Alapítá- sok száma</i>	<i>Védett terület besorolása</i>	<i>Alapítá- sok száma</i>
egyezmény alapján kijelölt erdő, c. rezervátum, definiált objektív természeti rezervátum, hal élőhely terület, flóra- és faunarezervátum, flóra rezervátum, vadmenedék (refuge), geobotanikai rezervátum, vadászati park, integrált természeti rezervátum, integrált rezervátum, tengeri nemzeti rezervátum, nemzeti bioszféra zapovednik, nemzeti természeti tájjelleg (land-mark), nemzeti park – perifériális zóna, nemzeti park (állami hálózat), nemzeti park rezervátum, nemzeti látványos ösvény, természeti emlék – hidrológiai, természeti park, kanadai területek természetvédelme, természetvédelmi törvény, természetvédelmi rezervátum – flóra rezervátum, természeti rezervátum kezelési támogatással, park rezervátum, részleges fa-unarezervátum, elsődleges rezervátum, magánrezervátum, véderdő rezervátum, védelmi zóna, provinciális természeti rezervátum, felüdülési terület, felüdülési helyszín, regionális/provinciális természeti rezervátum, rezervátum, tengerimadár-rezervátum, speciális faunarezervátum, speciális rezervátum – geomorfológiai/hidrológiai, speciális rezervátum – zoológiai, állami biológiai rezervátum, állami természeti terület rezervátum, állami természeti emlék, állami park – gyümölcsös emlék – művész park, állami rezervátum, telmatológiai rezervátum, vizes terület rezervátum	1	fő védett terület	5
		vadaspark (game), tengeri menedék (sanctuary), védett helyszín, víz-gyűjtő erdőrezervátum, vadmadár rezervátum, vad terület (erdészeti szolgálat)	6
		halászati erőforrások védett terület, speciális rezervátum – madártani, érintetlen esőerdő rezervátum	7
		kezelt természeti rezervátum, tengeri park, nemzeti látványos folyó, védett terület, védett táj, állami felüdülési terület, vadvilág menedék (wildlife refuge)	8
		erdőrezervátum, tájpark., természeti emlék – geomorfológiai, speciálisan védett terület	9
		kezelt rezervátum, természeti nemzeti park, véderdő, szigorú természeti rezervátum	10
		nemzeti rezervátum	11
		kiemelkedő természeti szépségű terület	12
		Zakaznik	14
		nemzeti természeti emlék, természeti park	15

2. táblázat folytatása
Contd. Table 2.

ellenőrzött vadászati terület, nemzeti park magterület, ismeretlen kijelölés, történelmi rezervátum, tengeri élet védelmi körzet, nemzeti történelmi park, nemzeti emlékek, nemzeti park – pufferzóna, nemzeti park – központi terület, nemzeti tengerpart, speciális nemzeti vadvédelmi terület, természeti terület, természeti emlékek – paleontológiai, természetvédelmi terület, természeti zapovednik, más terület, részleges rezervátum, állandó vadászati rezervátum, magán természeti rezervátum, felüdülési park, regionális zakaznik, regionális/provinciális természeti park, speciális rezervátum – botanikai, speciális rezervátum – erdő, állami ökológiai állomás, állami menedék park, útminti park, vad terület (nemzeti park szolgálat)	2	nemzeti vadvilág menedék (wildlife refuge), kvázi nemzeti park	16
		közösségi legelő, természeti menedék (sanctuary) vagy részleges rezervátum, regionális park – gyümölcsös emlékek – művészeti park, állami természeti rezervátum	17
		nemzeti vadrezervátum	18
		kiemelkedő természeti terület	19
		menedék (sanctuary)	20
		vadrezervátum (game reserve), vad terület (hal és vadvilág szolgálat)	22
		regionális természeti park	23
		vadkezelési terület	26
		vad terület	31
		védett tájrész(ek)	32
közösségi park, védelmi park, tengeri nemzeti park, vándormadár menedék (sanctuary), vegyes védelmi rezervátum, nemzeti erdő, természeti emlékek vagy hely, provinciális természeti általános rezervátum, kutatási természeti terület, vadrezervátum	3	zapovedne urotchische	34
		természeti emlékek	58
		védett természeti emlékek	75
		nemzeti természeti rezervátum	78
		állami park	80
Antarktikus speciális védelmi terület, ökológiai rezervátum, fauna-rezervátum, erdő park, vadmenedék (game sanctuary), történelmi menedék, vadászati rezervátum, nemzeti tópart, nemzeti felüdülési terület, nemzeti vadvilág terület, természeti menedék(ek) (refuge) (zakaznik), részleges vadrezervátum, turisztikai természeti rezervátum, vadrezervátum (wildlife sanctuary)	4	regionális természeti emlékek	98
		provinciális park	100
		nemzeti park	118
		tájr védelmi terület	266
		természeti rezervátum	683
		összesen:	2353

Kiemelkedő az 1966 és 1970 közötti időszak a nagy területű, 1 millió hektár fölötti védett természeti területek alapításának számát tekintve (3. táblázat). Az ekkor alapított legnagyobb terület a 8 millió hektáros csádi Ouadi Rimé-Ouadi Achim Faunarezervátum volt, a második legnagyobb a 6,2 millió hektáros kanadai Queen Maude Gulf Vándormadár Menedék, a harmadik pedig az 5,1 millió hektáros venezuelai El Caura Erdőrezervátum.

3. táblázat Az 1966 és 1970 között alapított védett területek nagyság szerinti eloszlása
Table 3. The number of protected lands by size founded between 1966 and 1970

<i>Terület nagysága (ha)</i>	<i>Alapított területek száma kategóriánként (db)</i>	<i>A területek eloszlása (%)</i>
0–99	1099	46,71
100–999	494	20,99
1000–9999	425	18,06
10 000–99 999	247	10,50
100 000–999 999	74	3,14
1 000 000–	14	0,59
Összesen	2353	100

Az előző 5 évhez (1961–1965) hasonlóan (CENTERI et al. 2010) a jelenleg vizsgált időszakban (1966–1970) ismét Németország (NSZK) járt az élen a védett területek alapításában, a korábbi öt év 180 területéhez képest a jelenleg vizsgált 5 évben már 420 területet alapítottak. Őt követi Kanada 244 (az előző öt évben 58 területtel a harmadik volt) és az USA 194 védett területtel. A védett területek alapításában résztvevő országokat és az általuk alapított védett területek számát a 4. táblázat ismerteti.

4. táblázat Az 1966 és 1970 között alapított védett területek országoként
 Table 4. The number of protected lands by countries founded between 1966 and 1970

<i>Ország(ok)</i>	<i>Alapított területek száma</i>	<i>Ország(ok)</i>	<i>Alapított területek száma</i>
Botswana, Brunei, Dominikai Köztársaság, Fidzsi-szigetek, Gabon, Gambia, Jamaica, Jordánia, Lesotho, Litvánia, Mali, Mauritius, Paraguay, Peru, Puerto Rico, Szenegál, Szváziföld, Thaiföld, Türkmenisztán, Virgin-szigetek (U.S.)	1	Fülöp-szigetek, Sri Lanka Franciaország Antarktisz, Brazília, Törökország Indonézia Kazahsztán	11 12 13 14 15
Bermuda*, Burkina Faso, Guatemala, Hollandia, Magyarország, Kirgizisztán, Liechtenstein, Madagaszkár, Malawi, Marokkó, Mozambik, Holland Antillák**, Nigéria, Trinidad és Tobago	2	Argentína, Jugoszlávia Albánia, Chile Spanyolország Dél-Afrika	17 18 19 20
Angola, Costa Rica, Ecuador, Elefántcsontpart, Görögország, Új-Kaledónia***, Suriname, Uruguay, Zambia	3	Bulgária Japán Horvátország	23 33 39
Belgium, Csád, Finnország, Új-Zéland, Pakisztán, Tádzsikisztán, Uganda	4	UK Izrael	42 45
Kamerun, Kolumbia, Kongói Demokratikus Köztársaság, Etiópia, Irán, Olaszország, Tanzánia, Venezuela	5	Szlovákia Észtország Ausztria	63 75 92
Bahama-szigetek, Bosznia és Hercegovina, Dánia, Haiti, Macedónia, Oroszország, Szlovénia	6	Csehország Ausztrália	108 153
Fehéroroszország, Falkland-szigetek, Malaysia, Namíbia	7	Ukrajna Svédország	156 165
Korea, Norvégia, Lengyelország, Seychelles-szigetek, Szomália	8	USA Kanada	194 244
Azerbajdzsán, Kenya, Románia	9	NSZK	420
India	10	Összesen:	2353

*jogilag Nagy-Britannia tengerentúli területe, **jogilag a Holland Királyság tengerentúli területe, *** jogilag Franciaország tengerentúli területe

A vizsgált időszakban néhány olyan védett területet is alapítottak, amelyek természetvédelmi jelentősége kimagasló. Ez részben jelenthet a természetvédelem történetére vonatkozó, vagy akár élőhely- vagy fajvédelmi szempontból kiemelkedő fontosságot. Nézzünk ezekre néhány példát.

Külföldi védett területek alapítása

A természetvédelem története szempontjából kiemelkedő a tanzániai Gombe és a jordániai Petra Nemzeti Park alapítása.

A Gombe Nemzeti Parkban dolgozott Jane Goodall, a ma már méltán híres primatólógus, aki Louis Leakey professzor készítésére foglalkozott itt a csimpánzok viselkedésével. Megfigyeléseiből számos könyv is született. Ha gondosan megnézzük a térképet, látható, hogy a nemzeti parkon kívül ma már nem sok természetes növényzettel találkozunk.

A jordániai Petra, egy homokkőbe vájt város, a világ 8. csodája, amely részben az „Indiana Jones és az utolsó keresztelovag” című film vetítésével lett világhírű. Alapvetően kultúrtörténeti érték, az IUCN nem is a II-es (nemzeti park), hanem az V-ös (védett táj) kategóriába sorolta. Ennek ellenére hamarabb (1968) lett nemzeti park, mint világörökség (1985).

Doñana Nemzeti Park, Spanyolország

A park a hatalmas, 230 ezer ha-os „Marismar del Guadalquivir” fontos madárélőhely (IBA) szíve (1. ábra). A park elődje egy biológiai rezervátum volt, amelyet 1965-ben alapítottak. A parkot 1969-ben hozták létre 34 625 ha-on, majd 1978-ban 50 720 ha-ra bővítették. 1980-ban a pufferzónájával (26 540 ha) együtt bioszféra rezervátum lett (összesen 77 260 ha-on). 1982-ben került be a Ramsari területek közé, majd 1994-ben lett világörökség (HTTP4).

1. ábra A Doñana Nemzeti Park elhelyezkedése a Guadalquivir folyó jobb partján
(Forrás: Google Earth)

Figure 1. Situation of the Doñana National Park along the right side of the Guadalquivir River
(Source: Google Earth)

Sevilla (azaz észak) felől El Rocioba érkezünk. A város széle már érintkezik a nemzeti park határát képező vizes területtel. A park a Guadalquivir folyó Atlanti-óceánba való betorkollásánál található, a folyó jobb partján. A maximális tszf. magasság 47m (hivatalosan a park tszf. 0 és 40 m között helyezkedik el).

700 éven keresztül a spanyol nemesek vadászterülete volt, ami kihatással volt a természeti értékek védelmére, hiszen korlátozták az építkezéseket, a mezőgazdasági célú használatot, a lecsapolást, és nagy tömegek számára nem volt engedélyezett a belépés. A park névadója, Doña Ana grófnő udvarházat építtetett a terület közepén. IV. és V. Fülöp, valamint XIII. Alfonz király is vadászott itt, az utóbbi elsősorban vaddisznóra, akkoriban még egyméteres lándzsával. Ezzel a Doñana felsorakozik azon nemzeti parkok mellé – mint pl. az olasz Gran Paradiso vagy az indiai Ranthambore –, amelyek annak köszönhetik kiemelt természetvédelmi jelentőségüket, hogy korábban uralkodói vadászterületként működtek.

A nemzeti parkban élő 750 növényfajból 45 Európában kihalófélben lévő. Találunk itt paratólgyet, eukaliptuszokat, fenyőféléket, szuhart, borókát, levendulát és hangaféléket is.

A parkban 20 hal-, 10 kételtű-, 19 hüllő- és 30 emlősfaj él. A Doñana büszkesége az ibériai vagy spanyol hiúz (*Lynx pardinus* (Temminck, 1827)), amelyből PALOMARES et al. (1991) szerint kb. 40 egyed élt a parkban. Ugyanakkor 2004-ben már 49 egyedet figyeltek meg rádiótelemetriás vizsgálattal (FERRERAS et al. 2004). Feltételezhetően nem sikerült az összes egyedet befogni, tehát 50 fölött van a számuk, így valószínű, hogy az 1991-es becsléshez képest nőtt a populáció.

A parkban vándorló homokdűnék (2. ábra), a kanyargó folyó vízállásos területei és mocsaras részei speciális élőhelyeket alakítottak ki, amelyek elsősorban a vízi élővilágnak kedveznek.

2. ábra Mozgó homokdűnék közt megmaradt füves-fás terület a Doñana Nemzeti Parkban
(Fotó: Centeri Cs.)

Figure 2. Remains of grassy area with trees among the moving sand dunes in the Doñana National Park
(Photo: Cs. Centeri)

A park területén pihennek meg az Afrika és Ny-Európa között vándorló madarak. A park éppen ezért a madárvilágáról is híres. Kb. hatmillió egyed fordul itt elő vándorlaskor, és 400–600 000 vízimadár telet itt át. Gulipánból (*Recurvirostra avosetta*) ~20 ezer, nagy flamingóból (*Phoenicopterus ruber*) ~20 ezer, nyári lúdból (*Anser anser*) (~20 ezer), fűtyülő récéből (*Anas penelope*) ~100 ezer, csörgőrécéből (*Anas crecca*) pedig ~200 ezer egyedet számoltak. Kis kócsagból (*Egretta garzetta*) 400 pár, vörös gémből (*Ardea purpurea*) 300 pár, kanalgémből (*Platalea leucorodia*) 1100 pár található a parkban és a környező védett területeken. A terület jelentős olyan szempontból is, hogy fészkelőhelyet biztosít globálisan veszélyeztetett fajoknak, mint pl. a spanyol parlagi sas (*Aquila heliaca adalberti*), a fehérkarmú vércse (*Falco naumanni*), a kékcsőrű réce (*Oxyura leucocephala*), a márványos réce (*Marmaronetta angustirostris*) (500 példány fészkel itt) és korallsirály (*Larus audouinii*) (HTTP5).

1998. április 25-én éjjel, két nappal az után, hogy az Ipari Minisztérium biztonságosnak ítélte az Alnazcóllar piritbánya gyűjtőmedencéinek az állapotát, annak gátjai átszakadtak és mérgező bányaipari hulladék került a Guadiamar folyóba (BENITO et al. 1999, HTTP5). A kb. 70 000 m³, savas (pH=2) iszap 10 000 ha-nyi erdőt, folyóvizet és mezőgazdasági területet borított be. Számos madár pusztult el, és 20–30 ezer tonna haltetemet gyűjtöttek össze. Ilyen szempontból is fontos üzenete van az itt történeteknek a természetvédelem számára: a gazdasági érdekek felülírják a természetvédelem érdekeit!

Mount Warning vagy Wollumbin Nemzeti Park, Ausztrália

A 2455 hektáros nemzeti park Új-Dél-Wales északi részén található a Tweed völgyben (HTTP6), Tweed Heads-hez közel, Murwillumbah-tól DNY-ra 12 km-re (3. ábra).

1966-ban hozták létre a parkot, bár már 1928-ban lehatárolták felüdülés céljából a nagyközönség számára. Több környékbeli parkkal együtt 1986-tól világörökség státuszt is élvez. A bundjalung őslakosok Wollumbin-nak hívják a területet. A wollumbin szó jelentése: „a hegyek harcoló főnöke”. Hitték, hogy a hegy fölött látható villámok és hallható mennydörgés az ott zajló harcok jelei, a földcsuszamlás pedig a harcban szerzett sérülések nyomai.

A hegy angol nevét Cook kapitánytól kapta 1770 májusában, aki korallzátonyokkal találkozott a partmentén a heggyel egy vonalban, és a jövő hajóskapitányait szándékozott így figyelmeztetni, hogy „Warning”-ra keresztelte a hegyet (warning = figyelmeztetés). A parkban szubtrópusi és mérsékeltövi esőerdőkkel borított hegyvidéket találunk (4. ábra).

3. ábra Az ausztrál Wollumbin Nemzeti Park elhelyezkedése (Forrás: Google Earth)

Figure 3. Situation of the Australian Wollumbin National Park (Source: Google Earth)

Ausztráliában az őslakosok szigorú szabályok szerint élnek. A Wollumbin a mai látogatók számára „mindössze” tájképi és geomorfológiai érdekesség, az őslakosok számára azonban évezredek óta fontos vallási ceremóniák helyszíne. A bundjalung törvények szerint csak egyes, kiválasztott emberek mászhatják meg a Wollumbin hegyet.

Ezen törvények betartását senki nem ellenőrzi, csak javasolt a látogatók számára. A természetvédelem története szempontjából fontos esemény, hogy az őslakosok jogait kezdik fokozottabban figyelembe venni, így egyre több helyen jelenítik meg a védett területek nevét is az őslakosok nyelvén. Ausztrál példánál maradva ilyen jó példa az Uluru név használata is az Ayer’s Rock mellett.

4. ábra Az ausztrál Wollumbin (Mt. Warning) Nemzeti Park csúcsra vezető ösvénye mentén ilyen őserdőt találunk (Fotó: Centeri Cs.)

Figure 4. Such rainforest can be found along the trail leading to the peak of Wollumbin (Mt. Warning) National Park in Australia (Photo: Cs. Centeri)

A természetvédelem történetéhez tartozik az a jelenség is, hogy a védett területekhez kapcsolódó élőhely védelmén túl az eredeti természetföldrajzi viszonyok is megőrződnek, köztük pl. a klíma/mikroklíma is. Így a védett területek ablakként működnek, amelyeken keresztül visszatekinthetünk a múltba, azaz megőrződnek a korábbi viszonyok, és segítségül szolgálhatnak a jelenlegi események elemzésénél.

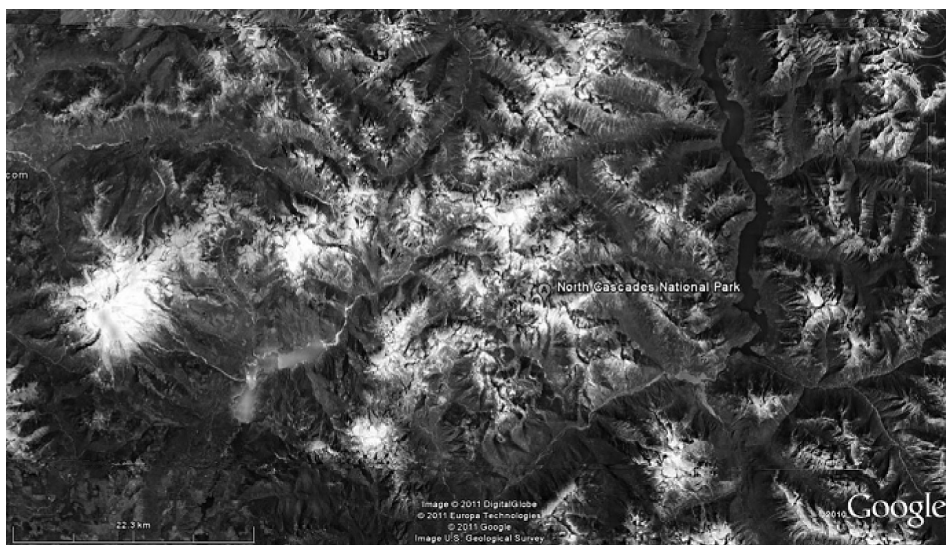
A Wollumbin Nemzeti Park esetében a termékeny vulkáni talajon kialakult élet, és a természetes vegetáció mellett megőrződött magas páratartalom kis szigetként emelkedik ki a környék szárazodásnak indult környezetéből. A korábban a környékre általánosan jellemző csapadék és páratartalom ma már szinte kizárólag ezeken a védett területeken őrződött meg, így ezek az utolsó menedékei az itt jellemző élővilágnak is.

A növényvilágból említésre méltó a találkozás során fájdalommas emlékeket hagyó óriás „stinging tree” (*Dendrocnide excelsa*), az itthon szobanövényként kapható ausztrál lángfa („tavasszal úgy elborítják harang alakú, tűzpiros virágai, hogy szinte lángol a fa” (HTTP7)) vagy „Flame tree” (*Brachychiton acerifolius*), a mirtuszfélékhez tartozó örökzöld *Lophostemon confertus*, valamint a booyong (*Argyrodendron* sp.) és a carabeen (*Aceratium* és *Geissois* sp.) néven ismert fajok (HTTP8).

Az állatok közül kiemelkedő a madarak száma, több mint 100 fajt írtak le a parkból. Az egyik a ritka és veszélyeztetett rőt bozótjáró (*Atrichornis rufescens*) (HTTP9). Emelítésre méltó még a Wompoo-gyümölcsgalamb (*Ptilinopus magnificus*), a bagolyfecske (*Podargus strigoides*) és a vörhenyes lantfarkúmadár (*Menura alberti*). A lantfarkúmadárról nevezték el az egyik ösvényt a parkban.

North Cascades Nemzeti Park, USA

A North Cascades Nemzeti Park az USA északnyugati felében, Washigton Államban fekszik, a kanadai határ az északi széle a parknak (5. ábra). A parkot gyakorlatilag félbevágja, vagy más oldalról nézve összekapcsolja a Ross Lake Nemzeti Felüdülési Terület. Ezen a részen halad át a parkon a 20-as állami út is.

5. ábra A North Cascades Nemzeti Park elhelyezkedése (USA) (Forrás: Google Earth)
 Figure 5. Situation of the North Cascades National Park (USA) (Source: Google Earth)

Több védett terület egyesül itt, éppen ezért hívják a területet „North Cascades National Park Complex”-nek. A fentiekén kívül a Chelan-tó Nemzeti Felüdülési Terület tartozik még ide, valamint öt „természeti kutatási terület” tartozik a komplexumhoz: Silver Lake, Pyramid Lake, Boston Glacier, Stetttle Creek és Big Beaver Valley.

A parkot alapvetően, mint „vad terület”-et jelölték ki (wilderness park), majd 1988-ban a „Washington Park Wilderness” törvény hozzárendelt 634 614 acre területet (kb. 253 845 ha), a Stephen Mather Wilderness Area 93%-át. A „komplexum” a magja annak a 2 millió acre szövetségi területnek, amelyet kormány „vad terület”-ként lefoglalt (6. ábra). Az USA kongresszusa védetté nyilvánította ezt a nagy kiterjedésű területet, mint a Nemzeti Vadvidék Megőrzési Rendszer részét, ahogy azt az 1964-es „Wilderness Act”-ben megfogalmazták: “a nagyközönség számára felüdülési, tájképi, tudományos, nevelési, védelmi és történelmi célból”.

6. ábra A North Cascades Nemzeti Park jellegzetes tájképe (USA) (Fotó: Centeri Cs.)
 Figure 6. Typical landscape in the North Cascades National Park (USA) (Photo: Cs. Centeri)

A komplex egy kb. 1,2 millió hektáros, határon átnyúló terület része, amely így vándorló és veszélyeztetett fajoknak is komoly menedéket tud nyújtani. Az amerikai kongresszus 1968-ban hozta létre a komplexumot, hogy megőrizzen bizonyos hegyvidéki tájképeket, hómezőket, gleccsereket, hegyi réteket, tavakat és más unikális glaciális képződményeket a jelenlegi és a jövőbeli generációk hasznárára, használatára és ihletésére.

A parkban 300 gleccsert találunk, ami több mint bármely parkban fellelhető az egybefüggő 48 állam területén (ez fontos kitétel, hiszen Alaszkában nyilvánvalóan több a gleccser).

A változatos alapkőzet, talajok, kitétségek, lejtőviszonyok, tengerszint feletti magasság, csapadék, szél stb. 8, egymástól jelentősen különböző élőhely zónát eredményezett a parkban. Ennek köszönhető az élővilág nagyfokú változatossága. 1630 körül becslik az edényes flóra képviselőinek a számát, amely kiegészülve a nem-edényes flórával és a gombákkal könnyen megduplázódhat.

Az állatok közül kiemelkedő, bár ritkán kerül szem elé a szürke farkas (*Canis lupus*), a halásznyst (*Martes pennanti*) (HTTP10) és a rozsomák (*Gulo gulo*). A turisták örömeire annál nagyobb számban található a kolumbiai feketefarkú szarvas (*Odocoileus hemionus columbianus*), a Douglas mókus (*Tamiasciurus douglasii*) és a pika (*Ochotona princeps*).

A park kulturális értékekben is gazdag. Az archeológia feltárások alapján 8500 éve lakott a terület. Az itteni indiánok fontos szerepet töltek be a partvidéki indián közösség gazdasági életében, hiszen itt bányászták pl. az obszidiánt.

Hazai védett területek alapítása

A vizsgált időszakban (1966–1970) hazánkban 2 védett terület került fel az IUCN listájára, a Dabasi-turjános Természetvédelmi Terület és a Dinnyési-fertő Természetvédelmi Terület (magyar nevek a 2009-es adatok (HTTP11) alapján).

Dabasi-turjános Természetvédelmi Terület

A Dabas és Belsőmántelek között fekvő (7. ábra) természetvédelmi területet 1966-ban nyilvánította védetté az Országos Természetvédelmi Hivatal, majd 1987-ben területét 148 ha-ra növelték és fokozottan védetté nyilvánították. A turjános annak köszönheti létét, hogy a Duna-völgyi főcsatorna 1912-ben meginduló munkálatai során nem csapoltak le minden területet, illetve egy korábbi tó alján vízzáró réteg alakult ki, így az Ős Duna kb. 9000 évvel ezelőtti elvándorlása után a környező homokhátságról leszivárgó vizek időszakosan magas talajvízállást tudnak biztosítani. A valaha Ócsától Bajáig terjedő vizegyes foltok, mocsarak, lápok és turjánok mára jelentősen megfogyatkoztak.

7. ábra A Dabasi-turjános elhelyezkedése (Forrás: Google Earth)

Figure 7. Situation of the Dabasi-turjános (Source: Google Earth)

A mélyedésekben tőzegképződés és láposodás indult meg, míg a magasabb térszíneken lepelhomok jött létre. A természetvédelmi terület jelentősége, hogy az ilyen vagy ehhez hasonló élőhelyeket itthon és Európában is a mezőgazdasági művelés alá vonták (nyilván lecsapolás után), átalakították, azaz kevés az ilyen jellegű és közel természetes állapotában fennmaradt élőhelyek száma. Az itt található, fajokban rendkívül gazdag társulások megóvása kiemelt jelentőséggel bír. A védett területen lévő mocsárszemek (a homokbuckák között, a mélyedésekben létrejött nyirkos teknők és laposok) és a turján (ingoványos, mélyen fekvő rét) hűen idézi a pusztulóban lévő alföldi ősi láperdők egykori képét.

A kőrises égerláp erdőt az éger és a magyar kőrís (*Fraxinus angustifolia* subsp. *pannonica*) alkotja. A cserjeszintben sok kutyabengével (*Frangula alnus*) és kányabangitával (*Viburnum opulus*) találkozhat az ide látogató. A gyepszint lágyszárú növényei közül meg

kell említeni a parti sást (*Carex riparia*), a mocsári sást (*Carex acutiformis*) és a széleslevelű békakorsót (*Sium latifolium*). Ritkaságok közé tartozik a szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*) és a tőzegpáfrány (*Thelypteris palustris*). Májusban nagy tömegben találjuk itt a békaliliom (*Hottonia palustris*) virágzó példányait (8. ábra).

8. ábra A békaliliom (*Hottonia palustris*) virágzó példányai (Fotó: Centeri Cs.)
Figure 8. Some flowering Featherfoil (*Hottonia palustris*) (Photo: Cs. Centeri)

A terület nagyon gazdag kosborfélékben. Itt virít a sömörös kosbor (*Orchis ustulata*), vitézkosbor (*Orchis militaris*), agárkosbor (*Orchis morio*), poloskaszágú kosbor (*Orchis coriophora*), hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*), a ritka pókbangó (*Ophrys sphegodes*) és a szúnyoglábu bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*).

Az állatvilágból kiemelkedő jelentőségű volt, a mocsári kutyatejen élő magyar különlegesség, egy éjjeli lepke a Metelka-medvelepke (*Rhyarioides metelkanus*) hernyója. A lepkét 1959-ben találta meg Metelka Ferenc dabasi gyógyszerész. A gyűjtők szerzési vágya és a lecsapolás a csak itt előforduló lepkefaj 1941-es eltűnéséhez vezetett a területről, bár Orgovány környékén újabb példányokat találtak.

A madarak közül említésre méltó a fokozottan védett nagy póling (*Numenius arquata*), hamvas rétihéja (*Circus pygargus*) és a haris (*Crex crex*) előfordulása. Találkozhatunk itt bíbiccel (*Vanellus vanellus*), nagy godával (*Limosa limosa*) és piroslábu canköval (*Tringa totanus*) is.

A természetvédelem egyik legfontosabb feladata a vízvesztés megakadályozása, a vizek visszatartása, valamint a műtrágyázás visszaszorítása. A természetvédelem történetében fontos szerepet játszottak a lecsapolások. A területek szántóföldi művelésre való alkalmassá tétele nem is okozott volna gondot, ha sikerült volna egy egészséges egyensúlyt megteremteni, és nem akartunk volna minden területet, minden áron szárazzá tenni. A túlzott lecsapolások egyébként a gazdálkodás szempontjából is komoly leckékkel szolgáltak, hiszen egyes helyeken 10 méterre teszik a talajvízszint csökkenését, ami már a mezőgazdálkodást is érinti (HTTP 12).

Dinnyési-fertő Természetvédelmi Terület

Az 1966-ban alapított, 529 ha területű (az egész fokozottan védett), a Ramasari egyezmény hatálya alá tartozó Dinnyési-fertő Természetvédelmi terület Dinnyés és Börgönd települések között fekszik (9. ábra) (HTTP13).

A természetvédelmi terület nem csak madártani, hanem növénytani értékei miatt is kiemelkedő természeti értékünk. A többi vizenyős, lápos, mocsaras területünkhöz hasonlóan ez a terület is egy valaha nagy kiterjedésű vízi világ hírmondója. A XX. század elejéig a Velencei-tótól a Sárrétig húzódó egybefüggő; tavakat, mocsarakat és lápokat magába foglaló vizenyős területek láncolatát képező rendszer része volt. A környék vizenyős területeit csak hosszas munkálatok után sikerült lecsapolni, majd a vasút kialakítása végleg elvágtá a déli részeket a Velencei-tótól. A megmaradt néhány száz hektárt 1966-ban természetvédelmi területté nyilvánították (HTTP14).

9. ábra A Dinnyési-fertő elhelyezkedése (Forrás: Google Earth)
Figure 9. Situation of the Dinnyési-fertő (Source: Google Earth)

A több száz hektáros náddal, gyékénnyel és sással fedett természetvédelmi terület kiváló táplálkozó és fészkelőhely, rendkívül gazdag- és nagy egyedszámú madárvilággal. Szinte az összes gémfélének költ, de fészkelnek itt récefélék, partimadarak és vöcskök, valamint a szigorúan védett nyári lúd (*Anser anser*) (az egyetlen Magyarországon fészkelő lúdfaj). A terület szélein található lápréteken guvat (*Rallus aquaticus*), bíbic (*Vanellus vanellus*) és haris (*Crex crex*) költ. A ragadozók közül rendszeresen előfordul kék vércse (*Falco vespertinus*), a vörös vércse (*Falco tinnunculus*), fészkel a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), és a kabasólyom (*Falco subbuteo*) is. Madárvonuláskor több tízezer vetési lúd, lilik és réceféle húz be a nyílt víztükörrre.

A terület növényvilága is gazdag. A szárazabb részeket szikes társulások borítják szikósófüvel (*Salicornia europaea*), sziki őszirózsával (*Aster tripolium* subsp. *pannonicus*) és magyar sóballával (*Suaeda maritima*), valamint az alföldi szikesekre jellemző min-

tázattal. A nedvesebb területeken a mocsaraktól a láprétek több társulásán át a kiszáradó láprétekig és a száraz sztyepprétekig terjed a társulások skálája. A védett növények közül a fertőn többféle kosbor- és nőszirmofaj is előfordul.

Az aktív természetvédelemmel is találkozunk itt, hiszen az egykori tiltó átereszének változtatása ma nem a lecsapolást, hanem a vízpótlást szolgálja. Az értékes növénytársulások fennmaradása érdekében szigorú rend szerint kaszálják és legeltetik a területet.

Irodalom

- BENITO, V., DEVESA, V., MUÑOZ, O., SUÑER, M. A., BAOS, R., HIRALDO, F., FERRER, M., FERNÁNDEZ, M., GONZÁLEZ, M. J. 1999: Trace elements in blood collected from birds feeding in the area around Doñana National Park affected by the toxic spill from the Aznalcóllar mine. *The Science of The Total Environment*, 242: 309–323.
- CENTERI Cs. 2010: A világ természetvédelmének története 1956–1960 között (védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 8: 147–155.
- CENTERI Cs., GYULAI F. 2006: A világ természetvédelmének történelmi kezdetei a védett területek kialakítására vonatkozóan. *Tájökológiai Lapok*, 4: 427–432.
- CENTERI Cs., GYULAI F., PENKSZA K. 2007: A világ természetvédelmének története 1913–1933 között (védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 5: 5–11.
- CENTERI Cs., PENKSZA K., GYULAI F. 2008a: A világ természetvédelmének története a II. világháború alatt (1940–1945, védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 6: 209–220.
- CENTERI Cs., GYULAI F., PENKSZA K. 2008b: A világ természetvédelmének története a II. világháború után (1946–1950, védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 6: 351–361.
- CENTERI Cs., POTTYONDY Á. 2009: A világ természetvédelmének története 1951–1955 között (védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 7: 175–189.
- CENTERI Cs., POTTYONDY Á., GYULAI F. 2010: A világ természetvédelmének története 1961–1965 között (védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 8: 207–219.
- FERRERAS, P., DELIBES, M., PALOMARES, F., FEDRIANI, J. M., CALZADA, J., REVILLA, E. 2004: Proximate and ultimate causes of dispersal in the Iberian lynx *Lynx pardinus*. *Behavioral Ecology*, 15: 31–40.
- GIL, D.H. 1993: Proposition d'inscription du Part National de Dofiana dans la liste du patrimoine mondial naturel.
- IUCN 1994: Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- PALOMARES, F., RODRÍGUEZ, A., LAFFITTE, R., DELIBES, M. 1991: The status and distribution of the Iberian lynx *Felis pardina* in Coto Doñana Area, SW Spain. *Biol. Conserv.*, 57: 159–169.
- PENKSZA, K., GYULAI F., CENTERI Cs. 2007: A világ természetvédelmének története 1934–1939 között (védett területek alapítása). *Tájökológiai Lapok*, 5: 239–347.

HTTP1: <http://www.iucn.org/>

HTTP2: <http://www.unep-wcmc.org/wdpa/>

HTTP3: <http://protectedplanet.net/>

HTTP4: http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/685bis.pdf

HTTP5: <http://www.etk.hu/cian/sajto/donana.htm>

HTTP6: <http://www.tropicalnsw.com.au/nationalparks/warning.html>

HTTP7: <http://husevonoveny.hu/venuszpark/egzotikus/szobanovenyek2.html>

HTTP8: <http://www.anbg.gov.au/common.names/>

HTTP9: <http://mek.niif.hu/03400/03408/html/1084.html>

HTTP10: <http://wdfw.wa.gov/publications/00228/wdfw00228.pdf>

HTTP11: http://www.termeszvedelem.hu/_user/browser/File/Tenyek&Adatok/Termeszvedelmi_adatok-20091231.pdf

HTTP12: <http://www.foek.hu/zsibongo/termve/tt/dabas.htm>

HTTP13: www.dinpi.hu/index.php?pg=menu_761

HTTP14: <http://www.foek.hu/zsibongo/termve/tt/dinnyes.htm>

THE HISTORY OF NATURE CONSERVATION BETWEEN 1966 AND 1970
(DESIGNATION OF PROTECTED AREAS)

C. CENTERI¹, F. GYULAI²

¹SIU, Institute of Environment and Landscape Management,
Dept. of Nature Conservation and Landscape Ecology
H-2103 Gödöllő, Páter K. u. 1. e-mail: Centeri.Csaba@kti.szie.hu

²SIU, Institute of Environment and Landscape Management,
Dept. of Land Use and Landscape Management
H-2103 Gödöllő, Páter K. u. 1. e-mail: Gyulai.Ferenc@kti.szie.hu

Keywords: nature conservation, history, world, protected areas, 1966–1970.

We continue the history of establishing nature conservation areas with the overview of the 5 years between 1966 and 1970. All data in the article belong to nature conservation areas classified by the IUCN. According to this database the most areas in number were established in Germany, almost half of those were landscape protection areas, the other half were nature reserves. Most of the areas belong to IUCN category IV (Habitat/Species Management Area: protected area managed mainly for conservation through management intervention) but 154 different national categories are represented among the designated areas. From the areas sizes the smallest areas are dominant, 46 % belong here. Only two Hungarian protected area get on the IUCN list, both representing nature conservation areas. We can state that compared to the previous five years, the number of established areas grew again between 1966 and 1970 from 1864 to 2353. From the history of nature conservation the highlight of this period is the designation of the Gombe National Park of Tanzania, the Petra National Park of Jordan, and the creation of a new name for the first Australian national park, renamed from The National Park to Royal.

